

„Föltehető, hogy már a 17. században is folyt a településen elemi fokú oktatás. Havad egyházközsége 1615 és 1665 között Nyárádszentsimonhoz tartozott, amelynek volt iskolája; valószínű, hogy ebben az időszakban havadi gyermekek is részesültek iskolai oktatásban, vagy úgy, hogy átjártak a közeli Szentsimonba, vagy úgy, hogy a pap járt át Havadra. Oktatással ebben az időben általában a papok foglalkoztak. Persze nem mérhető ez a mai általános oktatás mércéjével, hiszen nemcsak a szakképzett tanító, de a tárgyi feltételek, a tanterem, a tankönyv, iskolai felszerelés, tanítói lakás stb. is hiányoztak. Ám azt már bizonyosan tudjuk, hogy a havadi egyházközség 1757-ben a Nyárádkarácsonyfalván tartott Generális Szinódushoz (Egyházkerületi Közgyűlés) kérést nyújtott be külön mester (tanító) alkalmazására. A szinódus elismerte a kérés jogosságát, és a mester díjlevelét (fizetését) a következőkben állapította meg: az eddigi harangozói fizetés, mely néhány darab külső birtok haszonélvezetéből állott, adassák a mesternek; a papnak járó három-három kalangya búza és zab illetményből egy-egy kalangya szintén átadandó, ide értvén a fabér illetményt is egyharmad részben; az elhaltakért járó ötpénzes garast - mert a harangozást a mester köteles végezni - szintén átadja; a gyermekekre tandíjt az 1757. évi deliberátum a következőképpen ró: „Az »A« betűt tanulóért nyolc poltrát, az Rudimentát tanuló gyermekért 48 dénárt, akár olvas, akár retirál, ide értvén a declinatio, comparatio, coniugatio.⁷⁷

Az egyház tehát az addigi harangozói állást mesteri állássá alakítja át, megnyerve hozzá a jóváhagyást a következő megjegyzéssel: „A havadi mater egyháznak megengedtetik, hogy e fizetésre akármilyen jó mestert hozhat, ha kap” (NK 1902: V-VI).

Erre a fizetésre hozzák a faluba az egyház tagjai az első ismert tanítót Sóvárad Sánta István személyében.

A tanító életmódjára és a tanterem kinézésére jellemzőnek tartjuk azt a feljegyzést, hogy (Máthé Izsák, a földesúr fejleszteni akarván az oktatásügyet) „Havad községtől 28 mft-tal megvéteti a mostani tanítói telek egy részét, amelyen egy kis pásztorház volt. Ezt a házat kijavíttatja tanítói lakás céljára” (NK 1902: V). Sokáig ebben a valószínűleg kétszobás, földes padlójú házban lakott a tanítói család, és itt folyt az oktatás is.

1877-ben épül fel az újabb iskolaház egy tanteremmel és tanítói lakással. (Ennek helyére épült 1981-ben az a két korszerű tanterem, amelyre a havadi általános iskolának tízosztályossá bővülése következtében már évek óta szüksége volt. A havadi iskola felső tagozatán ugyanis nemcsak az itteni tankötelesek tanulnak, hanem a községhez tartozó többi négy falu gyermekei is.)

1897-ben készült el a külön iskolaépület, a mai iskola híd felőli része, amelyet a 60-as évek elején korszerűsítettek, újabb tantermekkel, tanári szobával, könyvtárral és igazgatói irodával bővítettek.

A tanítói fizetést a 18. században az egyház azzal javította, hogy a kezdeti másfél hold földjárandóságot 5 holdra egészítette ki. A 19. század második felében a tanítói fizetés a lakáson kívül 124 forint 50 krajcárt tett ki, ami a század végén 280 forintra gyarapodott. Ezt az összeget a Közoktatásügyi Minisztérium 1894-ben 4000 forintra egészítette ki. 1902-ben a kántortanítói fizetés 800 korona, amiből az államsegély 560 koronát tesz ki. A földhasználat továbbra is 5 hold. (NK 1902:X).

¹ Bartos Miklós: Közoktatás. In. Változó Népi kultúra – Társadalomnéprajzi vizsgálat Havadon. Szerk. Nagy Olga, 46-50. old., Kriterion Könyvkiadó Kolozsvár, 2000.

Említettük, hogy az első tanító Havadon Sóváradi Sánta István volt (1756-1758). Őt követte Szatmári Ádám (1759), Kovács István (1759-1761), Kis Lőrinc (1762-1764), Siklódi Kádár József (1767), Barabás József (1771-1772), Beretzki Péter (1773-1785), Hadnagy József (1788-1817), Demeter György (1819-1835), Marosi János (1836-1839), Nagy István (1840-1850), Czegő Ferenc (1856-1859), Simon István (1859- 1867), Vízi Lajos (1867-1879), Bodoni László (1879-1925), Nemes Dénes (1925-1926), Garda Aladár (1926-1934), Bodoni Kálmán (1934-1940), Jakab Ilona (1940-1945), Kovács József (1942-1944), Bakó Sándor (1946-1948), Schuller Judit (1946-1947), Kovács Ernőné (1942-1948) (MT124; PJK-VIII).

A felekezeti iskolában 1940-ig csak egy tanító oktatta egyetlen tanteremben az I—VII. osztály tanulóit. Elképzelhető, hogy ez milyen erőfeszítést kívánt a tanítótól, ha eredményt akart elérni.

A beiskolázottak száma a fellelhető adatok szerint így alakult: 1853-ban 30, 1857-ben 42, 1860-ban 42, 1866-ban 36, de 1896-ban már 106, akik közül 90 járt rendszeresen iskolába, 16 kimaradt; a 90-ból osztályismétlésre bukott 24 tanuló;

1918-ban 90, 1924-ben 105, 1930-ban 80, 1937-ben 92 (PJK I. 85, III125, VI 42,105, VII 58,149).

A presbiteri jegyzőkönyvekben gyakori a figyelmeztetés, hogy sok a beiratlan, iskolakerülő tanuló. A presbiteri határozat alapján e tanulók szüleit 50 krajcár pénzbírsággal sújtják, az így begyűlt összeget pedig az iskola fejlesztésére fordítják (PJK III 89).

Az 1848-1867-es presbiteri jegyzőkönyvek egy része említi az évi vizsgatárgyakat, amelyek idézése nem érdektelen. Például „1853-ban március 20-án a havadi iskolába járó gyermekek: fiúk 16, leányok 14-en, összesen 30-an megvizsgáltattak a Havadi Ref. templomban az Eklézsiának népes gyülekezete jelenlétében, a következőkből: sillabizálásból, olvasásból, könyv nélküli tanulásból, úm. vallástamból, sz. históriából, számvetésből, éneklésből és a nagyobbak írásból is. S mindnyájan közhelybenhagyással adták meg vizsgálta tási próbatételüket.

1856.. . Jelen volt a közvizsgálaton 22 fiú és 12 leány gyermek, összesen 34. Tanulás tárgyai voltak: 1. Keresztény vallás. 2. Erkölcsei elbeszélések (Edvi Illyés Pál kézikönyvéből). 3. Arany ábécé. 4. Tanulságos versek ugyanabból. 5. Számтан: számlálás, összeadás, kivonás, sokszorozás és elosztás. 6. Olvasás: szótagolás, betűzés. 7. írásbeli gyakorlás. 8. Imádságok. 9. Tizenhat templomi ének.

1857.. . Jelen volt a közvizsgálaton 18 fiú és 24 leány gyermek, összesen 42. Tanulás tárgyai voltak: 1. Vallás. 2. Bibliái szent történetek. 3. Szent História. 4. Számтан: összeadás, kivonás, sokszorozás, elosztás. 5. Gáspár és Kovácsi olvasókönyvéből Elbeszélések és versek. 6. Arany ábécé. **7. Olvasás:** szótagolás, betűzés. 8. írás. 9. Templomi énekek: hat zsoltár és 16 dicséret. 10. Imádságok." (PJKI: 85).

1940-ben két tanító végzi a 90, illetve 105 tanuló oktatását két tanteremben.

1948-ban a felekezeti iskolák államosításával Havadon is létrejön a hétosztályos általános iskola, amely utóbb nyolc-, majd a 70-es évek végén tízosztályossá bővül. Jelenleg az oktatás több szinten folyik. Az óvoda magába foglalja az összes iskolás kor előtti 3-6 éves gyermeket. Óvónőjük Székely Ferencné. Százötven gyermek oktatásának-nevelésének feladatát 11 tanerő látja el a nyolc tantermes, didaktikai eszközökkel jól ellátott korszerű iskolában. Az alsó tagozaton Demeter Lajos és felesége tanítja az I—III., illetve a II-IV. osztályokat. Az V-VIII. osztályokban nyolc tanár végzi a tantárgyak szerinti oktatást. így a román nyelvet László Jánosné, a magyart László János, az orosz Vargáné Major Edit, a történelmet és földrajzot Bartos Miklós, a matematikát Bartos Miklósné, a fizika-kémiát Nagy Elemér, aki igazgató is. A biológia-mezőgazdaságtant Varga András, a testnevelést Jenei Katalin szaktanárok tanítják.”